

zigguratın yerinde, asırlarca süren tuğ-
la yağmacılığı sonucu temelinin de sö-
külmesi suretiyle açıldığı açıkça anlaşılmaktadır. Çukurun derinliği ise eski Bâ-
billiler'in, zigguratın bir benzerinin de yer-
in altında bulunduğuna dair olan inanç-
larını (TA, V, 15) desteklemekte ve kule-
ye verilen Sumerce E-temen-an-ki adı-
nın anlamına (göğün ve yerin temeli olan
tapınak) da ışık tutmaktadır. Öte yandan
Hârût ve Mârût olayının tefsirinde göz
önünde tutulan bir Benî İsrâil rivayetinin
de Şamhozy (Shemhazai) adlı bir me-
leğin yine cinsî günah işledikten sonra
tövbe edip ceza olarak kendini "gökle
yer arasına baş aşağı astığı" anlatılmak-
tadır (Doğrul, s. 35, not 96; *El²* [İng.], III,
237). Hârût-Mârût efsanesine tam bir
paralellik gösteren bu efsanede, günah-
kâr meleğin kuyu yerine gökle yer ara-
sına asılması "kuyu" ve "gökle yer arası"
kavramlarını birleştirmekte, bu durum
ise Bâbil Kulesi'nin gerçek adının taşıdığ-
ı "göğün ve yerin temeli" anlamına çağ-
rışım yapmaktadır. Buna göre, Kur'an-ı
Kerim'de ve orijinal kaynaklarda adına
rastlanmayan Bâbil Kuyusu'nun, özellikle
sahn adlı çukurun etkisiyle yine Bâ-
bil Kulesi'nden türetilmiş bir efsane mo-
tifi olduğu kuvvetli bir ihtimal halinde
akla gelmektedir. Ayrıca Bâbil Kuyusu
tabirine, Bâbil'in bir ahlâksızlık merke-
zi olarak tanınmasından dolayı "Bâbil
batağı, günah çukuru, gayya kuyusu"
anlamında mecazi bir değer eklemek de
mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA :

Tirmizî, "İmân", 18; Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*
(nşr. Abdülbâki Gölpinarlı), İstanbul 1957, I, 430;
E. Meyer, *Geschichte des Altertums*, Darmstadt
1953, II/2, s. 185-186; J. Laessoe, *People of
Ancient Assyria*, London 1963, s. 25; A. L. Op-
penheim, *Ancient Mesopotamia*, Chicago 1965,
s. 48-63, 109-125, 153-163; S. N. Kramer, *The
Sumerians*, Chicago 1967, s. 137, 293-294; A.
T. Olmstead, *History of Assyria*, Chicago 1968,
s. 337-357, 476-488; Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı
Buyruğu*, İstanbul 1980, s. 35-36, not 96; Ab-
dullah Aydemir, *Tefsîrde İsrâiliyyat*, Ankara, ts.,
s. 136-161; E. Herzfeld, "Bâbil", *IA*, II, 177-179;
A. J. Wensinck, "Hârût ve Mârût", *IA*, V/1, s.
305-306; B. Heller "Nemrûd", *IA*, IX, 192-194;
Arseven, "Babil", *SA*, I, 146-148; W. von So-
den, "Babylon", *RGK*, I, 808-812; T. Jacobsen,
"Babylon", *IDB*, I, 334-338; F. E. Robinson —
J. P. Hyatt, "Magic, Divination, and Sorcery",
DB, s. 608; My. J. Siff, "Babel, Tower of", *EJd.*,
IV, 22-25; M. E. L. Mallowan, "Babylon", *EBr.*,
II, 948-950; D. J. Wiseman, "Babel", "Babylon",
"Babylonia", *NBD*, s. 116-128; G. Awad, "Bâ-
bil", *El²* (İng.), I, 846; G. Vajda, "Hârût wa-Mâ-
rût", a.e., III, 236-237; G. Cardascia, "Babylon",
Elr., III, 325-326; M. A. Dandamayev — G. Gnoli,
"Babylonia", a.e., III, 326-336; "Babil", *TA*, V,
13-17.

SARGON ERDEM

BÂBİLİK

(bk. BAHÂİLİK).

BÂBÜS

fî TERCEMET'İ-KÂMÜS

(بابوس في ترجمة القاموس)

el-Kâmûsü'l-muhî't'in
Merkezzâde Ahmed Efendi
(ö. 963/1556) tarafından
Türkçe'ye yapılan tercümesi
(bk. el-KÂMÜSÜ'L-MUHÎT).

BÂBÜLEBVÂB

(bk. DERBENT).

BÂBÜR

Zahîrüddîn Muhammed Bâbür
(ö. 937/1530)

Bâbürlü Devleti'nin
kurucusu ve ilk hükümdarı
(1526-1530).

6 Muharrem 888'de (14 Şubat 1483)
Fergana'da doğdu. Babası Timur'un to-
runlarından Fergana hâkimi Ömer Şeyh,
annesi Cengiz'in torunlarından Yunus
Han'ın kızı Kutluğ Nigâr Hanım'dır. Bâ-
bür'ün çocukluğu hakkında fazla bilgi
yoktur. Aqnesiyle birlikte Endican Kale-
si'nde otururken babasının bir kaza so-
nucu ölümü üzerine 5 Ramazan 899'da
(9 Haziran 1494) henüz on iki yaşında
iken Fergana hükümdarı oldu.

Bâbür'ün siyasî mücadeleleri üç ana
bölümde ele alınabilir: Fergana hâkimi-
yeti (1494-1504), Kâbil hâkimiyeti (1504-
1526) ve Hindistan hâkimiyeti (1526-1530).
Bâbür başlangıçta akrabalarıyla ve ken-
disini tanımayan kumandanlarla uğraştı.
Amcası ve Semerkant hâkimi Sultan
Ahmed Mirza gailinden kurtulduktan
sonra Taşkent hâkimi Sultan Mahmud-
la mücadele etti. Bâbür'ün asıl gayesi
Endican'da saltanat sürmek değil ata-
larının vaktiyle sahip bulundukları Se-
merkant'ı ele geçirmektir. 1497 ve 1501
yıllarında kısa sürelerle iki defa Semer-
kant'a hâkim oldu. Mâverâünnehir'in ku-
zeyinde güçlenen Özbek Hükümdarı Mu-
hammed Şeybânî Han (1500-1510) Bâ-
bür'ün en tehlikeli rakibi idi. İran'da ise
Şah İsmâil, Safevî Devleti'ni kurmuştu ve
sınırlarını Ceyhun ötesine kadar genişlet-
me gayesini güdüyordu. Bâbür Özbek-
ler'le Ser-i Pül'de girdiği savaşta mağ-

lûp oldu ve Taşkent'teki dayısının yanı-
na sığındı. Ancak uğradığı başarısızlık-
lara rağmen sağlam iradesinin yardımı
ile tekrar eski gücüne kavuştu. Az sayı-
daki Türk ve Moğollar'la birlikte Hindu-
kuş dağlarını aşarak Kâbil'e indi ve kan
dökmeden şehri ele geçirip buraya yer-
leşti (1504). Bütün ayaklanma ve tertip
edilen tuzakları bertaraf ederek Kâbil'de
tutunmaya muvaffak oldu. Semer-
kant'ı da tekrar ele geçirmekten vaz-
geçmemişti. Bu sırada Muhammed Şey-
bânî Han Şah İsmâil tarafından mağlûp
edildi ve öldürüldü (916/1510). Bunun
üzerine Bâbür Safevîler'in yardımıyla Se-
merkant ile Buhara'yı ele geçirdi (1511)
ve Mayıs 1512'ye kadar hâkimiyetini sür-
dürdü. Buna karşılık Şiîler'in bazı istek-
lerini kabul etmek zorunda kaldı. Sün-
nî olmasına rağmen hutbede ve para-
larda Şah İsmâil'in adını zikrettirdi. An-
cak mevcut durum süratle Bâbür aley-
hine gelişme gösterdi ve Safevî kuvvet-
lerinin İran'a dönmesinden sonra Bâbür-
lüler'e karşı galeyan artmaya başladı.
Buhara ve buraya yakın Gucdüvân'da
Özbekler'le Bâbür arasında savaş oldu.
1513 ve 1515'te Hisar Kalesi'nin kaybına
rağmen Bâbürlüler bölgede fırsat kolladı-
lar. 1514 yılında Şah İsmâil Çaldıran'da
Yavuz Sultan Selim karşısında yenilince
Özbekler tekrar Mâverâünnehir'de
güçlendiler ve Bâbürlüler'e karşı tutum-
larını sertleştirdiler. Bâbür artık Semer-
kant'ta tutunamayacağını anladı. Bu se-
beple şansını Afganistan'da merkezi Kâ-
bil olmak üzere yeni bir devlet teşkili
için denedi ve bunda da muvaffak oldu.

1518'de Güney Afganistan seferine
çıktı ve Hayber Geçidi'ni aşarak Sind
bölgesine indi. Bu yılın sonlarında Ku-
nar ile Sind arasındaki topraklara hâ-
kim oldu. 15 Şubat 1519'da 1500 kişiye
ilk defa Sind nehrini sallarlar geçerek
Pencap ile Cenap nehrini yöresini yağma-
ladı. 1398-1399 yıllarında Hindistan'ı istilâ
eden Timurlenk Pencap ve Delhi ha-
valisini kendine tâbi olan Seyyidler'e bı-
rakmıştı. Bâbür de atasının mirasçısı
olarak bu topraklarda hak iddia etmiş
ve halkına baskı yapılmaması için de
emirler vermişti.

Kandehar Kalesi'nin fethiyle Hindis-
tan-Afganistan ve İran yolu kontrol al-
tına alındı. Bâbür bu kalede iken Mayıs
1522'de Lahor'dan gelen Devlet Han Lû-
dî ve Âlem Han'la görüştü. Lûdî sarayı-
na yakın olan bu meliklerin yardım ta-
lebi kabul edildi. Bâbür iki yıl zarfında
Pencap'ı üç defa istilâ etti. Ancak Kâ-

bil'in Özbekler tarafından tehdidi üzerine tekrar Afganistan'a dönmek zorunda kaldı. Bâbü'r hâtıratında Hindistan fethinin gecikmesine kardeşleri arasındaki anlaşmazlıklar ve emirlerin gevşekliğinin sebep olduğunu yazmaktadır. Bu sırada doğan bir şehzadeye Hindâl adının verilmesi de Bâbü'r'ün Hindistan fetihini ne kadar arzuladığını göstermektedir.

Bâbü'r kesin ve büyük Hindistan seferini 1525'te yaptı. Önce Pencap'ı istilâ ettikten sonra Delhi üzerine yürüdü. Bu sırada Kuzey Hindistan Lûdîler tarafından idare edilmekteydi. İbrâhîm-i Lûdî'nin yakınları olan Lahor valisi ve Âlem Han ile arası iyi değildi. Bâbü'r Lûdî başşehrine giden yol üzerinden hareket ederek Panipat yakınlarına geldi. Karargâhını burada kurdu. Kale önlerindeki aynı adı taşıyan ovada Bâbürlü ve Lûdî kuvvetleri Nisan 1526'da karşı karşıya geldiler. Lûdî ordusu çok kalabalıktı ve orduda 1000 kadar fil de yer alıyordu. Bâbü'r'ün ordusu ise 12.000 civarında idi. Osmanlı savaş nizamını uygulayan ve ateşli silâhlar kullanan Bâbü'r karşılarında İbrâhîm-i Lûdî büyük bir yenilgiye uğradı ve öldürüldü. Onun ölümüyle Lûdîler'in hâkimiyeti sona erdi. Bâbü'r bu seferden sonra Delhi ve Agra'yı da süratle ele geçirdi ve Bâbürlü hânedarını kurdu (1526).

Bâbü'r, Çitor Racası Rânâ Sangâ'nın kalabalık bir ordu ile üzerine yürüdüğünü haber alınca hemen harekete geçti ve taraflar Biyâne yakınlarındaki Hânûvâ'da karşılaştılar. Mart 1527'de yapılan savaşta Rânâ Sangâ büyük bir hezime uğradı. Arabalar üzerine yerleştirilmiş toplar karşısında tutunamayan Hindûlar çok kayıp verdiler. Bu savaşın sonra Bâbü'r Agra'da yerleşti ve Bedaşan askerlerini ülkelerine gönderdi. 1527'den sonra kesilen paralarda Bâbü'r ismi yanında "gazi" unvanı da görülmektedir. Bu ise Çitor Racası Rânâ Sangâ'ya karşı kazanılan zaferden dolayıdır.

Bâbü'r 1528'de Çanderi'ye saldırarak Raca Medini Rao'yu mağlûp etti. Ancak Afgan meselesi yüzünden Racpûtlar'a karşı genel bir tenkil harekâtına girişemedi. Ganj nehrini geçerek topçular sayesinde Lûdîler'e sadık kalan kuvvetleri de yendi ve Bâbürlü kuvvetleri 21 Mart 1528'de Leknev'i ele geçirdiler.

1529'da Bengal meselesi ortaya çıktı. Bihâr'da istiklâlini ilân eden Mahmud Şah Afganlılar'ı çevresine toplayarak böl-

gedeki Bâbürlü nüfuzuna son verdi. Bâbü'r 6 Mayıs 1529'da Bihâr seferine çıktı ve Mahmud Şah'ı mağlûp ederek doğuya ilerledi. Dönüşte Leknev'i tekrar hâkimiyeti altına aldı.

1530'da hastalanan Bâbü'r, hastalığının giderek ağırlaşması üzerine bütün emirleri huzuruna çağırarak oğlu Hümâyûn'u hükûmdar ilân etti ve onlardan bağlılık yemini aldı. Üç gün sonra da 6 Cemâziyelevvel 937'de (26 Aralık 1530) Agra'da vefat etti. Naaşı Cemne nehri kenarındaki Nûr-Efşân bahçesinde toprağa verildi. Vasiyeti gereğince de altı ay sonra Kâbil'e taşınarak Bağ-ı Bâbü'r'de yakınlarının yanına gömüldü. Şah Cihan 1646'da Bâbü'r için muhteşem bir türbe inşa ettirdi. Bâbü'r'ün on sekiz çocuğu olmuştu. Öldüğünde dört oğlu ile üç kızı hayatta idi. Bunlar Hümâyûn, Kâmrân, Askerî, Hindâl, Gülteng, Gülteng ve Gülteng'dir.

Bâbü'r kurduğu devlet ve tarihte oynadığı önemli rol bakımından Türk tarihinin önde gelen simalarından biridir. Batılı yazarlar, o devirde pek az hükûmdarda görülen meziyetleri şahsında toplamış olan Bâbü'r'e hayrandırlar ve başka hiçbir kahramanın kendisini onun *Bâbü'r-nâme*'sindeki kadar güzel tasvir edemediği kanaatinde dirler.

Bâbü'r kılıç kullanmakta, ok atmakta, ata binmekte mahir olduğu kadar insan ruhunu tanımakta, fertleri ve toplumları idare etmekte de o derece mahirdi. İleri görüşlü bir devlet adamı ve soğukkanlı bir kumandandı. Maiyetine karşı merhametli ve şefkatli davranır, affına sığınan suçluları bağışlamakta tereddüt etmezdi. Gerektiğinde de en ağır cezaları uygulamaktan çekinmezdi. Spor ve avla, fikrî ve edebî meselelerle uğraşmaktan zevk alırdı. İçki ve eğlenceye düşkünlüğüne rağmen idarî ve askerî işlerde en küçük bir ihmâl göstermemiştir. Daima halkının refahı için çalışmış, ülkeyi mâmur hale getirmeye gayret etmiştir.

Bazı besteler yaptığı bilinen Bâbü'r güzel sanatların hemen hepsiyle yakından ilgilenmiştir. Aynı zamanda iyi bir hattat olan Bâbü'r "hatt-ı Bâbü'rî" adıyla yeni bir hat icat etmiştir. Şiir ve edebiyatta da vâkıf olup Çağatay şiir ve nesrinin en güzel ve orijinal örneklerini vermiştir. Teknolojik gelişmeleri de yakından takip ederek bunları yalnızca savaş için değil aynı zamanda tarımda üretimi arttırmak amacıyla da kullanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

- Babur, *Veşkâyi* (Arat, I-II; Hândmîr, *Habîb-ü's-siyer* (nşr. Ağa M. Hâşim Kâşânî), Bombay 1857, III, 304-310, 320; Haydar Mirza Duğlat, *A History of the Moguls of Central Asia* (trc. E. D. Ross), London 1895, s. 216, 259, 261; Hasan-ı Rumlu, *Ahşenü't-tevârîh* (nşr. C. N. Seddon), Baroda 1931, s. 49-51, 86, 91-92, 127-130, 169-170, 194-195; Nizâmeddin Ahmed, *Tabakât-ı Ekberî* (nşr. B. De), Calcutta 1931, II, 1-27; Gülbeden Begüm, *Hümâyûnnâme* (trc. Abdürrebâb Yelgar — Eymen Manyas), Ankara 1944; Mîr Muhammed Ma'sûm, *Târîh-i Ma'sûmî* (nşr. U. M. Duodpota), Poona 1938, s. 324-325; Iskender Bey Münşî, *Târîh*, I, 30; W. Erskine, *History of India Under the Two First Sovereigns of the House of Taimur-Baber and Humayun*, London 1854; S. Lane-Poole, *The Coins of the Moghul Emperors of Hindistan in the British Museum*, London 1892, s. 5-6; a.m.f., *Baber*, London 1899; L. F. Rushbrook Williams, *An Empire Builder of the Sixteenth Century*, London 1918; L. Bogdanov, "The Tomb of the Emperor Babur near Kabul", *Epigraphia Indo-Moslemica*, 1923-24, s. 1-12; S. M. Edwardes, *Babur*, London 1926; F. Grenard, *Baber Fondateur de L'Empire des Indes (1483-1530)*, Paris 1930; R. Bum, "Coins of Babur", *Numismatic chronicle*, XVIII, London 1938, s. 176-178; S. K. Banerji, "Babur's Post War Settlements in Doab, Malwa and Bihar", *Proceedings IXth Historical Congress* (1946), s. 296-300; S. R. Sharma, *Studies in Medieval Indian History*, Poona 1956, s. 158-166; J. Allan v.d.g., *The Cambridge Shorter History of India*, Delhi 1969, s. 320-329; Rızaül İslâm, *Indo-Persian Relations*, Lahore 1970, s. 5-21; B. Gascoigne, *The Great Moghuls*, New York 1971, s. 15-44; Abdul Halim, *History of the Lodi Sultans of Delhi and Agra*, Delhi 1974, s. 164-192, 197, 199, 201-209; Abdülmün'im en-Nemr, *Târîhu'l-İslâm fi'l-Hind*, Beyrut 1982, s. 233-240; A. V. W. Jackson, "The Tomb of the Moghul Emperor Babur in Afghanistan", *Proceedings American Philosophical Society*, LXVIII, New York 1929, s. 195-205; A. Schimmel, "Babur Padishah, The Poet With an Account of the Poetical Talent in his Family", *IC*, s. 125-138; M. Fuad Köprülü, "Babur", *İA*, II, 180-187; *TA*, V, 21-23; J. B. Harrison — P. Hardy, "Bâbur", *EI²* (İng.), I, 847-848; a.m.f.ler, "Bâbur", *UDMİ*, III, 813-820.

ENVER KONUKÇU

Sanatkâr ve Fikir Adamı Yönü. Bâbü'r devlet kurucu büyük bir siyasî şahsiyet, askerlik sanatının yüksek bir siması, yılmaz bir mücadeleci oluşu yanında sanat ve kültür yönü de o derece kuvvetli müstesna bir kimse idi. O, bir insanda aynı zamanda bir araya gelemeyecek çeşitli kabiliyet ve değerleri âhenkli bir terkip içinde toplayabilmiş eşsiz bir hükûmdar olarak yalnız Türk tarihinde değil, Doğu ve Batı âleminin büyük şahsiyetler galerisinde günümüzde hayranlıkla seyredilen bir portre olmuştur. Bâbü'r on iki yaşında tahta çıkışından bu yana